

ФІЛОСОФІЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

АНОТАЦІЯ

Проаналізовано сутність і зміст категорій «комунікація», «комунікативна культура» та «комунікативна компетенція» та систему взаємозв'язків між ними. Обґрунтовано необхідність філософського осмислення сенсу комунікативної компетенції як важливої передумови досягнення взаєморозуміння між людьми та різними соціальними групами. Розглянуто структуру філософії комунікативної компетенції та основні її складники. Показано її онтологічні та гносеологічні аспекти і її прояви у просторі індивідуальних і суспільних цінностей. Приділено увагу телеологічним особливостям комунікативної компетенції та її філософії. Підкреслено роль освіти у формуванні як самої комунікативної компетенції людей, так і її філософії, вкрай необхідної представникам певних професій.

Ключові слова: комунікація, комунікативна культура, комунікативна компетенція, філософське осмислення, взаєморозуміння.

АННОТАЦИЯ

Проанализированы сущность и содержание категорий «коммуникация», «коммуникативная культура» и «коммуникативная компетенция» и система взаимосвязей между ними. Обоснована необходимость в философском осмыслении сущности коммуникативной компетенции как важной предпосылки достижения взаимопонимания между людьми и различными социальными группами. Рассмотрены структура философии коммуникативной компетенции и ее основные составляющие. Показаны ее онтологические и гносеологические аспекты и ее проявления в пространстве индивидуальных и общественных ценностей. Уделено внимание телеологическим особенностям коммуникативной компетенции и ее философии. Подчеркнута роль образования в формировании как самой коммуникативной компетенции людей, так и ее философии, крайне необходимой представителям определенных профессий.

Ключевые слова: коммуникация, коммуникативная культура, коммуникативная компетенция, философское осмысление, взаимопонимание.

SUMMARY

The nature and content of the category «communication», «communicative culture» and «communicative competence» and the system of relationships between them are analyzed. The necessity of a philosophical comprehension of the essence of the communicative competence as an important prerequisite for achieving mutual understanding between people and different social groups is justified. The structure of the communicative competence and its main components philosophy is considered. Showing its ontological and epistemological aspects and its manifestations in the area of individual and social values are demonstrated. Attention is paid to the teleological peculiarities of communicative competence and its philosophy. The role of education in shaping both the communicative competence of the people and its philosophy, it is necessary to representatives of certain professions is emphasized.

Keywords: communication, communicative culture, communicative competence, philosophical comprehension, understanding.

Загальна постановка проблеми. Спілкування є одним з найважливіших екзистенціалів людського буття, оскільки воно виступає своєрідним конектором, який поєднує біологічну і соціальну природу людини і певною мірою знімає суперечність між ними. Однак в той же час і сам феномен міжособистісного спілкування є достатньо суперечливим, здатним виконувати як конструктивні, так і деструктивні функції. Дійсно, необхідне для взаєморозуміння і плідної взаємодії у спільній діяльності лю-

дей, спілкування інколи може стати джерелом розбіжностей і навіть виникнення конфліктних ситуацій.

Для того, щоб мінімізувати саму можливість негативних результатів чи наслідків спілкування, необхідно, щоб його учасникам був притаманний певний рівень комунікативної компетенції і культури. Ця умова стає особливо важливою сьогодні через таку низку обставин. По-перше, істотний розвиток науки, техніки й технологій, який, до того ж, ще й

прискорюється, пов'язаний з уведенням в обіг нових понять і термінів, для яких інколи використовуються вже існуючі слова з наданням їм нового смислу. Звичні для достатньо вузького кола фахівців, вони можуть викликати нерозуміння й негативні емоції у інших людей.

По-друге, глобалізація різних сфер людського буття посилює процеси міжкультурної комунікації. При цьому інколи через недостатнє знання тонкощів людиною іноземної мови чи окремих елементів невербального спілкування може призвести до її непорозуміння з представником іншої культури, наслідком якого стає прикра помилка чи навіть конфліктна ситуація, яку буває досить складно розв'язати знов-таки через ті ж причини.

Таким чином, сьогодні істотно зростають роль і значення комунікативної компетенції людини. Однак її забезпечення ускладнює недостатнє опрацювання теорії цього феномену й особливо його логіко-методологічного обґрунтування, яким виступає філософія комунікативної компетенції. Вона ґрунтується на ідеях і принципах філософії спілкування, однак нетотожна з нею. Ось чому розробка філософії комунікативної компетенції постає сьогодні на рівні вкрай важливої наукової, світоглядної і методологічної проблеми.

Зв'язок цієї проблеми з актуальними питаннями теорії і практики визначається тим, що її належне вирішення, з одного боку, відкриває можливість обґрунтованої раціональної побудови системи підходів, методів і технологій для ефективного формування і розвитку комунікативної компетенції особистості в загальній структурі її культури. Це дозволить їй серйозно підвищувати рівень ефективності спілкування, забезпечувати бажане взаєморозуміння з партнерами по спілкуванню та плідну взаємодію з ними при виконанні спільної діяльності. З іншого ж боку, дослідження проблем філософії комунікативної компетенції дає дійовий логіко-методологічний інструментарій для більш глибокого пізнання не тільки онтологічного статусу спілкування і комунікативної компетенції, але й її істотних ціннісних аспектів та гносеологічних можливостей. Взагалі філософія комунікативної компетенції має стати помітним кроком в підвищенні загальної культури міжособистісного спілкування та його ефективності. Водночас вона має сприяти подальшому розвитку філософії спілкування і

ставати одним з важливих її напрямків і однією з невід'ємних складових частин.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми свідчить про її актуальність та високу теоретичну і практичну значущість. Цю тезу підтверджує величезна кількість публікацій, присвячених проблемам соціальної комунікації. Для прикладу можна послатися хоча б на роботи В. С. Бакірова, в яких від пов'язує спілкування з соціальним пізнання у постіндустріальному світі та розкриває комунікативну природу просторово-часових характеристик соціуму [1]. А. В. Батаршев розглядає цікаву проблему діагностики здібності до спілкування [2]. На наш погляд, важливі проблеми розвитку навичок професійної комунікації в системі інженерної освіти аналізують Є. Данилова та З. Пудловські [3]. Більш близькою до порушеної проблеми уявляється робота І. В. Карпенка, присвячена філософствуванню у просторі людського спілкування [4]. Про філософське осмислення феномену спілкування йдеться і в нашій з В. Г. Кременем та С. О. Заветним роботі [5]. Розвиток комунікативної компетентності за допомогою спеціальних соціально-психологічних тренінгів вивчає Л. А. Петровська [6].

Відомо, що комунікативна компетентність вкрай потрібна ще й через те, що існує широке розмаїття психологічних характеристик людей, їх поглядів, цілей, цінностей та інтересів, відмінності в яких істотно ускладнюють як саму комунікативну діяльність, так і досягнення взаєморозуміння. Особливу важливу роль комунікативна компетенція відіграє в діяльності керівників. Так, В. М. Снетков наводить цікаві дані, згідно з якими 85 % японських, 73 % американських та 63 % англійських менеджерів вважають саме комунікативну некомпетентність менеджерів основною перешкодою на шляху підвищення ефективності діяльності організацій [7, с. 4].

Можна наводити ще багато джерел, в яких розглядаються різні аспекти спілкування та комунікативної компетенції. В той же час, на наш погляд, ще недостатньо повно висвітлена сама сутність поняття комунікативної компетенції та її загальна структура. Приємним винятком слугує одна з поширених моделей комунікативної компетентності, розроблена Ван Еком у 1988 році. Її структура містить такі шість компонентів: 1) лінгвістичний, 2) соціолінгвістичний, 3) соціокультурний, 4)

стратегічний, 5) дискурсивний та 6) соціальної компетенції. Ця модель найбільш повно відповідає вимогам процесу соціалізації особистості на основі комунікативної компетенції, відображаючи соціокультурну мету освіти. Стосовно ж процесу формування і розвитку культури управління слід додати ще й спрямованість застосування такої моделі на досягнення суто професійних цілей підготовки майбутнього керівника.

Ще одна сфера, яка вкрай потребує високої комунікативної компетенції, – спілкування з представниками інших культур. Досвід такого спілкування свідчить, що на його характер серйозно впливає менталітет кожної із сторін. Оскільки можливості такого спілкування в умовах глобалізації й загальної демократизації суспільного життя постійно зростають, для комунікативної компетентності важливо знати характерні особливості менталітету партнерів по спілкуванню. Тим більш, що йому притаманна істотна інерційність. Він, за словами В. М. Лавриненка і В. П. Ратникова, «змінюється набагато повільніше, ніж соціально-політичні та економічні умови чи пануючі форми суспільної свідомості людей». Вчені спеціально підкреслюють, що менталітет «за самою своєю природою здійснює хоча й мало усвідомлюваний, але досить сильний опір порівняно швидкозмінному соціальному буттю, в тому числі й офіційній ідеології» [8, с. 640].

Уявляється, що знайомство з наведеними та іншими джерелами дає можливість впевнитися, що при достатньо широкому інтересі до проблем комунікації взагалі, комунікативної культури і компетенції, філософські аспекти цієї компетенції в літературі практично не розглядаються. В той же час необхідність саме у філософському аналізі феномену не просто спілкування, а саме комунікативної компетенції викликана як поглибленням і подальшим розвитком філософії спілкування, так і вимогами життя й реальними потребами практики комунікативної діяльності. Сьогодні, коли загострення суперечностей між людьми, соціальними, національними, релігійними та етно-культурними угрупованнями призводить до відкритих збройних конфліктів і терористичних актів, потреба у філософії комунікативної компетенції зумовлена ще й пошуком ефективних шляхів до взаєморозуміння і примирення.

Мета статті й полягає у спробі обґрунтування необхідності у філософії комунікативної компетенції як відносно самостійного напрямку філософії міжособистісного спілкування, окреслення предмету досліджень цієї філософії та розробки її структури і з'ясування сенсу основних її складників. Уявляється доцільним показати також завдання освіти у формуванні й розвитку як самої комунікативної компетенції особистості, так і її філософії.

Виклад основного матеріалу. Комунікація постає однією з визначальних умов індивідуального і суспільного буття людини, важливим засобом пізнання нею зовнішнього світу і самої себе, основним джерелом її соціалізації та особистісного розвитку. Водночас комунікація виступає й істотним чинником становлення й розвитку суспільства, формування і забезпечення механізмів, за допомогою яких відбувається його нормальне функціонування, в тому числі й складні процеси узгодження індивідуальних та суспільних цілей та інтересів. Сутність комунікації полягає у сприйнятті від інших людей, соціальних груп та суспільних інституцій системно упорядкованої або випадкової інформації та виробленні певної реакції на неї, на її зміст і характер. Узагальнено ця реакція може розглядатися як процес генерування особистістю певних текстів у досить широкому розумінні сенсу цього терміну.

Оскільки сприйняття інформації (яка також виступає у формі текстів) та її розуміння й засвоєння є достатньо складними процесами, їх результат істотною мірою виявляється залежним від множини об'єктивних і суб'єктивних чинників різної природи. Перш за все ними є цілі, форма і характер як подання, так і сприймання інформації. Крім цього, істотну роль відіграють психологічні риси і якості учасників комунікаційного процесу, рівень їх освіченості, загальна і комунікативна культура. Під комунікативною культурою ми розуміємо уміння слухати партнера, прагнення зрозуміти як сутність його повідомлення, так і ті цілі й наміри, які він переслідує. Це зауваження є важливим, оскільки далеко не завжди людина говорить те, що думає. Не випадково існує навіть сентенція, за якою язик дається дипломатові для того, щоб приховувати свої думки.

Наступною ознакою комунікативної культури має вважатися розвинене уміння творчо формулювати відповідь на будь-яке

повідомлення з дотриманням етики спілкування, мовленнєвих норм і вимог та з проявом індивідуальності автора. Інколи вражає навіть не етичність, а дотепність відповіді, яка, формально не ображаючи партнера, дає гідну оцінку його негідним намірам, які явно чи опосередковано можна зрозуміти зі змісту його повідомлення.

Не варто вже й говорити про те, що комунікативна культура не припускає порушення етикетних приписів стосовно поведінки, вживання образливих для партнера висловлювань чи жестів тощо. Важливим індикатором рівня розвитку комунікативної культури і невід'ємним її складником є мовленнєва культура. Ми вже писали, що «її сутність полягає у бездоганному знанні й чіткому дотриманні людиною норм усного й письмового літературного мовлення, в лексичному багатстві її словникового запасу та у цілеспрямованому, свідомому й умілому використанні виразних мовних прийомів і засобів залежно від мети спілкування та особливостей ситуації спілкування. Сукупність мовних засобів і правил охоплює літературне слововживання, правильний наголос у словах, вибір синонімів для уникнення повторів, чіткість вимовляння звуків» [9, с. 176].

Для комунікативної культури характерною особливістю є її гармонійне поєднанням з загальною етикою спілкування. Неодмінним же принципом етики комунікативної діяльності виступає так зване «золоте правило етики», яке ще в давні часи сформулював Конфуцій у такий спосіб: поведіться з іншими людьми і ставтеся до них так, як би ви хотіли, щоб вони поводитися з вами і ставилися до вас. Це правило водночас слугує ще й своєрідним ціннісним критерієм спілкування, оскільки саме відповідно до нього звичайно й необхідно оцінювати реальну практику й результати міжособистісних взаємовідносин й рівень розвитку комунікативної культури особистості.

Комунікативна ж компетенція є вищим рівнем розвитку комунікативної культури. Вона являє собою інтегральну характеристику цієї культури, яка, за великим рахунком, визначає здатність, уміння і готовність людини-комунікатора успішно вступати у спілкування, обирати його належний стиль, характер, мовні та лексичні засоби залежно від здібностей партнера сприймати інформацію та його налаш-

тування на взаємодію. Комунікативна компетенція ґрунтується на загальній і професійній культурі людини, на її природних здібностях, перш за все інтуїції, набутих і цілеспрямовано розвинених навичках спілкування. Саме завдяки їй у спілкуванні, як підкреслюють Е. Н. Гусинський і Ю. Й. Турчанінова, «у взаємодії людей здійснюється узгодження цінностей, норм, ідеалів, почуттів, настроїв та всіх інших атрибутів душевного і духовного світу людини». Вчені зазначають, що «у цьому процесі відбувається зміна властивостей як суб'єктів взаємодії, так і об'єктів узгодження (цінностей, норм тощо)». За їхніми словами, зміни ці бувають інколи надзвичайно глибокими, зачіпаючи саму структуру культури особистості чи спільноти» [10, с. 67].

Принципова відмінність комунікативної компетенції від комунікативної культури, навіть достатньо високої, полягає в тому, що ця компетентність дає її носієві можливість немовби вийти за межі цієї культури й подивитися на неї та на власну свою комунікативну діяльність з боку, критично оцінити її рівень та визначити шляхи і засоби його підвищення. Саме така можливість і вимагає не просто критичного аналізу, а глибокої філософської рефлексії цієї діяльності, своєї ролі у її здійсненні та міри досягнення її очікуваних результатів. Адже вона може сприяти встановленню умов комфортного спілкування, в яких очікувані результати досягаються немовби самі по собі, залишаючи у партнерів почуття задоволеності не лише цими результатами, а й процесом спілкування з цікавою і приємною людиною.

Ще одна характерна особливість комунікативної компетенції полягає в тім, що вона означає трансформацію знання норм і принципів культури спілкування у глибокі переконання й усталені, доведені до автоматизму навички вибору адекватної моделі поведінки у будь-яких складних комунікативних ситуаціях. При цьому не тільки зберігається нервова енергія, а й толерантне ставлення до партнера, а характер дій, необхідних для того, щоб його переконати, стає лише справою техніки і раціональної комунікативної технології.

Відсутність належної комунікативної компетенції чи недостатній рівень її розвиненості прирікає людину на примітивний характер спілкування, знецінює можливості духовного збагачення й спрощує сам її духовний

світ. Її спілкування обмежується переважно потребами біологічної життєдіяльності й не виходить за межі повсякденності й суто побутових інтересів. У зв'язку з цим у такої людини не виникає потреби у філософському осмисленні не тільки своєї комунікативної діяльності, але навіть і сенсу свого існування. Таким чином, говорити про справжню комунікативну компетентність та її філософію варто лише стосовно духовно багатой, інтелектуально розвиненої особистості, якій притаманна чітка життєва активність та постійний пізнавальний інтерес.

Філософія комунікативної компетенції являє собою специфічну підгалузь філософії спілкування, предметом дослідження якої є філософське осмислення сутності, сенсу і природи цієї компетенції, найзагальніші закономірності її формування та функціонування, а також тих можливостей, які вона відкриває для підвищення ефективності взаємодії особистостей і соціальних груп через спілкування і взаєморозуміння. Філософія комунікативної компетенції дозволяє оцінити культуру спілкування і свою, і партнера по спілкуванню в загальному контексті своїх світоглядних позицій та в системі своїх власних моральнісних принципів і переконань.

Така її властивість робить для людини більш прозорим власний контекст світосприйняття і сприйняття комунікативних процесів і самих комунікаторів. Вона сприяє збагаченню людини новим, більш глибоким розумінням сутності й закономірностей цих процесів, розумінням того, що лежить за межами суто інформаційної оболонки комунікації, дозволяючи проникати в глибину дійсних цілей, інтересів і намірів партнера по спілкуванню.

Як і будь-яка інша сфера філософської рефлексії, філософія комунікативної компетенції має свою розвинену структуру, в якій можна чітко виокремити ті чи інші характерні аспекти. Так, з онтологічних позицій комунікативна компетенція є важливим екзистенціалом, який виступає характеристикою якості спілкування людини та прояву ефективності її комунікативної діяльності. Слід підкреслити, що буття комунікативної компетенції істотно мірою визначає буття самого її носія, оскільки від нього залежить соціокультурний простір, в якому проходить буття людини, а отже і її самоідентифікація як особистості та її соціально-психологічне самопочуття. Разом з тим буття

комунікативної компетенції не вкладається в класичну бінарну схему «існує – не існує», або «буття – небуття». Практично неможливо зустріти людину, яка б виявилася носієм абсолютної комунікативної компетенції, як і людину, у якої вона була б абсолютно відсутня. Тому рівень цієї компетенції являє собою типову нечітку множину, числове значення конкретного елемента якої, тобто рівень комунікативної компетенції конкретної людини належить інтервалові $[0, 1]$. Тут 0 означає рівень абсолютної відсутності, а 1 – рівень абсолютного володіння комунікативною компетенцією.

Істотною рисою філософії комунікативної компетенції слід вважати також її значний гносеологічний потенціал. Він виникає через прагнення партнерів пізнати один одного, пізнати явний і прихований сенс повідомлення та інтереси й наміри свого візаві. Більш того, сучасна людина взагалі отримує переважну частину знань про світ і про саму себе через комунікацію та за її допомогою. І якість та повнота цих знань суттєво залежать від комунікативної культури конкретної людини та від її відображення у притаманній цій людині філософії комунікативної компетенції. Адже ця філософія вимагає не просто сприйняття певного обсягу інформації, а її глибокого осмислення, верифікації й розміщення в загальному контексті наявної системи знань чи відкидання тих з них, які або не відповідають критеріям істини, або уявляються людині хибними. Подальша доля цієї інформації визначатиметься в процесі нових численних комунікативних актів і прагнень осмислення й усвідомлення її сенсу.

Важливим складником філософії комунікативної компетенції виступають і її аксіологічні вектори. Дійсно, саме в координатах індивідуальних і суспільних цінностей комунікативна компетенція людини яскраво висвітлює роль і значення спілкування як однієї з важливих цінностей. Не випадково А. Сент-Екзюпері писав про розкіш людського спілкування. Але належне використання ціннісних можливостей комунікативної компетенції може забезпечити не тільки глибоке задоволення учасників спілкування, а й раціональну їх взаємодію при організації та здійсненні спільної діяльності. В процесі ж її виконання як виробляються матеріальні й духовні цінності, так і формується уявлення про цінності та ідеали, в тому числі усвідомлюється ціннісний сенс самої комуні-

кативної компетенції. Ще більш відчутно аксіологічне значення цієї компетенції виявляється при її зіставленні з розвитком культури та у її взаємозв'язку і складній взаємодії з культурою. Дійсно, комунікативна компетенція людини постає невід'ємною частиною її загальної культури і водночас одним з важливих джерел її розвитку.

Філософія комунікативної компетенції містить ще один цікавий і важливий компонент, який має телеологічну природу і відображає систему тих цілей, які людина ставить, плануючи та здійснюючи свою комунікативну діяльність. Взагалі ж простір цілей комунікативної діяльності значною мірою детермінують сама ця діяльність та її структура, в якій можна виокремити три такі основні складники, як комунікативний, інтерактивний та перцептивний. Комунікативний складник полягає в обміні інформацією і в її розумінні. Звідси й цілі спілкування полягають насамперед у тому, щоб партнер зрозумів зміст тієї інформації, яку він отримує. І з цих позицій комунікативну компетентність визначає уміння її носія забезпечити максимальне розуміння партнером свого повідомлення. Для цього мають широко використовуватися не тільки вербальні, а й невербальні засоби спілкування, а також цільове створення сприятливої для взаєморозуміння емоційно-психологічної ситуації. Вона виникає як результат усвідомленого позитивно забарвленого емоційного впливу на партнера.

Інтерактивний складник комунікативної діяльності полягає у взаємодії партнерів, заради якої вони, власне, і вступають у спілкування. Його сутність і зміст пов'язані з комунікативним складником, оскільки взаємодія неминуче вимагає розподілу функцій та обов'язків, узгодження характеру та послідовності дій, поради, консультації, прохання про допомогу тощо. Цілком очевидно, що все це висуває відповідні цілі і спрямовується на їх досягнення.

Перцептивний складник комунікативної діяльності полягає у сприйнятті партнерами по спілкуванню один одного. Цей процес постає відображенням і втіленням цілей, спрямованих на розуміння особистості партнера з тим, щоб краще розуміти цілий й сенс його повідомлення й характеру сприйняття ним ваших повідомлень. Правильне сприйняття партнера допомагає ефективно обирати адекватні комунікативні засоби і характер впливу на нього.

Взагалі ж існує широкий спектр видів спілкування з цільових позицій – від чітко визначеного і послідовно здійснюваного до так званого фатичного, або пустого, в якому партнери не ставлять жодних цілей, якщо не враховувати їхнє прагнення просто «вбити» час в очікуванні якоїсь події.

В загальній множині проблем філософії комунікативної компетенції вкрай важливе, якщо не центральне місце посідають ті, що мають суто герменевтичний характер, тобто пов'язані з процесами розуміння та інтерпретації. Адже сутність самої комунікативної компетенції полягає в тому, щоб так побудувати процес спілкування, так обрати комунікативні засоби і створювати емоційну ситуацію спілкування, які б активно й цілеспрямовано сприяли розумінню його цілей і змісту. І в цій якості герменевтичні аспекти спілкування виступають глибинним сенсом самої комунікативної компетенції. В цій якості вони виявляються тісно пов'язаними і з буттєвими, і з пізнавальними, і з ціннісними аспектами культури спілкування й виражають її сутність і сутність комунікативної компетенції. В іншому разі який сенс може мати спілкування як цілеспрямована комунікативна діяльність, якщо ваш партнер абсолютно не розуміє ні вас, ні ваших слів?

Досить цікавим з позицій філософії комунікативної компетенції виглядає й її інструментальний аспект. Як свідчить життєва практика, належний, навіть віртуозний рівень цієї компетенції можуть демонструвати інколи партнери по спілкуванню, які належать до різних культур, не володіють ні мовою партнера, ні якоюсь іншою мовою, яка могла б виступати для них мовою-посередником. Широке використання невербальних засобів, схвальних чи заперечливих жестів, поодиноких слів з інтернаціональної лексики (на кшталт «Окей!») дозволяє їм досягати взаєморозуміння й забезпечити бажаний характер взаємодії. Подібна практика на перший погляд суперечить поняттю комунікативної компетенції й тим більш уявляється такою, що лежить за межами її філософії. Однак реальне її існування й дійова роль у досягненні взаєморозуміння між партнерами вимагає включення її до кола предметів дослідження цієї філософії, також філософії спілкування взагалі. Адже відомо, що аналіз об'єктів і явищ, розташованих на межі певного наукового напрямку часто дає цікаві й важливі

результати.

Слід підкреслити вкрай важливу роль системи освіти, насамперед вищої школи, у формуванні комунікативної компетенції буквально кожної людини, яка вважає себе особистістю та інтелігентом. Реалізація цього завдання вимагає від кожного педагога не просто високого рівня володіння цією компетенцією, яка має вважатися істотним складником його професійної і соціальної компетентності, але й наявності у нього своєї розвиненої філософії комунікативної компетенції. Адже без неї досить проблематично уявляти, що він здатний прищепити високу комунікативну культуру своїм студентам та сформувати відповідну компетенцію як одну з передумов їхньої майбутньої успішної професійної діяльності.

Останнє зауваження свідчить про те, що висока комунікативна культура необхідна буквально кожній сучасній людині. Разом з тим існують також певні професії, представникам яких навіть цього недостатньо, їм вже через важливість спілкування для успішного здійснення своєї професійної діяльності потрібен високий рівень розвиненості комунікативної компетенції та її філософія. Такими професіями, крім педагогічної, слід вважати управлінські, медичні й деякі інші.

Так, формування управлінської культури майбутнього фахівця в системі професійної освіти виступає невід'ємною частиною розвитку його загальної культури, важливими складниками якої є його комунікативна та емоційна культура. Остання означає високий рівень володіння своїми емоціями та управління ними. Однак це зовсім не виключає їх прояву як людяності керівника у відповідних ситуаціях, зокрема уміння розслаблятися, відчувати радість сімейного чи дружнього спілкування тощо. Висока ж комунікативна компетенція часто слугує йому важливим засобом переконання людей та їх зарядження впевненістю у своїх силах і можливостях. Вона сприяє формуванню своєрідної одержимості як високій мірі націленості на бажані результати діяльності організації. І тут в системі філософії управління важливе місце має належати філософії спілкування і філософії комунікативної компетенції як її підгалузі.

Нарешті, вважаємо за необхідне спеціально підкреслити такий надзвичайно важливий аспект філософії комунікативної компе-

тенції, яким виступає системна її властивість як світоглядної та методологічної основи будь-якої професійної діяльності, яка вимагає взаєморозуміння і чіткої взаємодії її учасників.

Висновки. Викладений матеріал дає, на наш погляд, вагомі підстави дійти таких висновків. По-перше, комунікація постає одним з важливих екзистенціалів людського буття і основною передумовою існування людини як соціальної істоти. Вона забезпечує можливість взаєморозуміння, а отже і взаємодії людей в процесі виконання ними певної спільної діяльності. Водночас комунікація слугує джерелом і засобом пізнання людиною зовнішнього світу і самої себе.

По-друге, через свій складний суперечливий характер феномен комунікації призводить як до зазначених конструктивних результатів його використання, так і до можливості певних деструктивних наслідків – непорозуміння, конфліктних ситуацій тощо. Вони виникають як через істотні відмінності в цілях і прагненнях учасників комунікації та в їхніх психоемоційних якостях, так і через недосконалі способи і засоби комунікації. Одним з важливих інструментів уникнення чи хоча б подолання таких небажаних ситуацій виступає комунікативна культура.

По-третє, комунікативна культура, при всіх своїх перевагах, не може дати гарантії успішної взаємодії, оскільки партнером по спілкуванню у носія цієї культури може виявитися людина з досить низьким її рівнем. Вона просто не сприйматиме стандартні норми і правила культури, яких дотримується її носій. Тому виникає потреба у високій комунікативній компетенції, як у вищому рівні культури, який полягає у здатності чітко оцінювати партнера та його можливості й обирати адекватні ситуації способи і засоби комунікації.

По-четверте, істотне зростання ролі комунікативної компетенції, зумовлене цілою низкою обставин, вимагає всебічного вивчення її сутності, особливостей і можливостей, закономірностей її формування, розвитку і функціонування. Для успішного розв'язання цього завдання вкрай необхідним є глибоке філософське осмислення сенсу самої цієї компетенції, а це осмислення виводить дослідника на потребу в чіткій і цілісній системі знань, принципів і положень. Вони у своїй єдності й системній цілісності саме і утворюють філосо-

фію комунікативної компетенції як один з важливих складників філософії міжособистісного і міжгрупового спілкування та як методологічну основу формування і цільового використання цієї компетенції.

По-п'яте, в сучасному соціумі існує низка професій, представникам яких не тільки вкрай необхідна високорозвинена комунікативна компетенція, але й має бути притаманна та система знань, принципів і положень, той спосіб і стиль мислення, які, власне, і складають філософію цієї компетенції. У зв'язку з цим її прищеплення майбутнім фахівцям постає вкрай важливим завданням системи освіти. Оскільки ж сама філософія комунікативної компетенції ще не набула належного розвитку, перед науковцями, в тому числі і перед педагогами вищої школи постає й завдання зі всебічного дослідження цього феномену й належного використання його світоглядних і логіко-методологічних основ, його буттєвих і пізнавальних можливостей, його ціннісних та інших аспектів.

Перспективи подальших досліджень і розвідок пов'язані з поглибленням досліджень феноменів людського спілкування та взаєморозуміння, необхідних для забезпечення плідної взаємодії учасників спільної діяльності й ефективного досягнення очікуваних результатів. Цікавими можуть виявитися й результати, які можна отримати на перетині аналізу комунікативної компетенції, духовності й відповідальності, а також у таких суто особистісно-інтимних сферах, як дружба, любов, сімейне щастя й задоволеність життям. Дійсно, серед численних підходів до визначення сутності щастя є й таке, за яким щастя – це коли тебе розуміють. А для належного розуміння вкрай необхідна висока комунікативна компетенція.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бакиров В.С. Коммуникативная природа пространственно-временных характеристик социума / В.С. Бакиров // Філософія спілкування. – 2009. – № 2. – С. 10-13.
2. Батаршев А.В. Диагностика способности к общению. – СПб.: Питер, 2006. – 176 с. – (Библиотека «Практическая психология»).
3. Данилова Е.О. Развитие навыков профессиональной коммуникации в инженерном образовании / Е. Данилова, З. Пудловски // Высшее образование в России. – 2008. – № 10. – С. 50-55.
4. Карпенко І.В. Філософствування в просторі людського спілкування // Філософія спілкування. – 2009. – № 2. – С. 78-83.
5. Кремень В.Г. Філософське осмислення феномену спілкування / В.Г. Кремень, С.О. Заветний, О.С. Пономарьов // Філософія спілкування. – 2009. – № 2. – С. 6-9.
6. Петровская Л.А. Компетентность в общении. – Социально-психологический тренинг. – М.: Изд-во МГУ, 1989. – 216 с.
7. Снетков В.М. Психология коммуникации в организациях: учеб. пособие. – СПб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2000. – 112 с.
8. Философия: Учебник для вузов / Под ред. В. Н. Лавриненко, В.П. Ратникова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 677 с.
9. Культура педагога: монографія / С.О. Заветний, С.М. Пазиніч, О.С. Пономарьов, Л. М. Тіщенко. За ред. О.С. Пономарьова. – Харків: Миськдрук; ХНТУСГ ім. П. Василенка, 2015. – 320 с.
10. Гусинский Э.Н. Введение в философию образования / Э.Н. Гусинский, Ю.И. Турчанинова. – М.: Логос, 2001. – 224 с.

